

olup bu eser Şemsüleimme es-Serahsî tarafından şerhedilmiştir. Şerhin Dârü'l-kütübî'l-Mısriyye'de bulunan yazma nüshasının başında eserin Şeybânî'ye ait *el-İktisâb fi'r-rızkı'l-müste'âb*'in İbn Semâa tarafından yapılan muhtasarı olduğu kaydedildiğinden Mahmûd Arnûs yazmayı bu adla neşretmiş (Kahire 1357/1938), bu yanlışlık bazı kaynaklarda da tekrar edilmiştir (Sezgin, I, 432, 435; DMBİ, III, 704). Süheyl Zekkâr, Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi'ndeki (Emanet Hazinesi, nr. 972) *Şerhu Kitâbî'l-Kesb* ile bunun aynı eser olduğunu tesbit etmiş ve kitabı İbnü'l-Lebbûdî'nin *Fazlû'l-iktisâb*'i ile birlikte *Risâletân fi'l-kesb* adıyla yayımlamıştır (Beyrut 1417/1997). Süheyl Zekkâr, her ne kadar Serahsî'nin *Kitâbü'l-Kesb*'i müstakil olarak şerhettiğini ve *el-Meb-sûl'a* koymadığını söylüyorsa da (*Risâletân fi'l-kesb*, s. 18) bu eser *el-Meb-sûl'a* ta da mevcuttur (XXX, 244-287).

BİBLİYOGRAFYA :

Vekî, *Ahbarû'l-kudât*, III, 282, 289; İbnü'n-Nedîm, *el-Fihrist* (Tecdüdd), s. 258-259; Sehmî, *Târîhu Cürçân* (nşr. M. Abdülmüid Han), Beyrut 1407/1987, s. 520; Hüseyin b. Ali es-Saymerî, *Ahbarû Ebi Hanîfe ve aşâbih*, Haydarâbâd 1394/1974, s. 154-155; Hatîb, *Târîhu Bağdâd*, V, 341-343; Şirâzî, *Tabakâtü'l-fukahâ*, s. 138; Serahsî, *el-Meb-sûl*, XXX, 244-287; İbnü'l-Cevzî, *el-Muntazam* (Atâ), XI, 197-198; İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, VII, 40; Zehebî, *el-İber*, I, 326; a.mlf., *A'lâmü'n-nübelâ*, X, 646-647; a.mlf., *el-Muğnî*, II, 589; Safedî, *el-Vâfi*, III, 139-140; Kureşî, *el-Cevâhirü'l-muğiyye*, III, 168-170; İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, IX, 204-205; İbn Kutluboga, *Tâcü't-terâcim* (nşr. İbrâhim Sâlih), Dimaşk 1412/1992, s. 189-191; Süyûtî, *Tabakâtü'l-müfessirin* (nşr. Ali M. Ömer), Kahire 1396/1976, s. 87; Taşköprizâde, *Miftâhu's-sa'ade*, II, 261-262; *Keşfü'z-zunûn*, I, 46; II, 1981; *Risâletân fi'l-kesb* (nşr. Süheyl Zekkâr), Beyrut 1417/1997, neşreden giriş, s. 5-29; Leknevî, *el-Fevâ'idü'l-behiyye*, s. 170-171; Brockelmann, *GAL Suppl.*, I, 291; Sezgin, *GAS*, I, 432, 435; Karatay, *Arapça Yazmalar*, III, 187; Halîl el-Meys, *Fehârisü'l-Meb-sûl*, Beyrut 1400/1980, s. 570-571; Ahmet Öz, *Haneî Fıkıh Âlimleri*, Ankara 1990, s. 27; M. Hâdî Muezzin-i Câmî, "İbn Semâ'a", *DMBİ*, III, 704.

CENGİZ KALLEK

İBN SEM'ÜN

(ابن سمعون)

Ebü'l-Hüseyn Muhammed b. Ahmed b. İsmâil b. Anbes el-Bağdâdî (ö. 387/997)

Vâiz, hatip ve mutasavvıf.

300'de (912) Bağdat'ta doğdu. Gençliğinde camilerde vaazlar dinledi, sûfilerin sohbetinde bulundu. Özellikle Ebû Bekir eş-Şiblî'nin takdirini kazandı. Sem'ün adı-

nı taşıyan dedesinin kendisine vermiş olduğu İbn Sem'ün unvanıyla anılmaya başladı. Gençliğinde bir süre kitap istinsah ederek ailesinin geçimini sağlamaya çalıştı. Hacca gitti ve hac dönüşü Kudüs'ü ziyaret ederek memleketine döndü. 387 yılı Zilkade ayında (Kasım 997) vefat eden İbn Sem'ün'un cenaze namazı önce kardeşi Hasan tarafından evinin önünde kılınmış ve oraya defnedilmiştir. Camide cenazenin gelmesini bekleyen cemaat durumu öğrenince cenaze namazının evde kılınmasına bid'at olduğu gerekçesiyle şiddetle karşı çıkmış, naaşı, kabirden çıkarıp camiye getirmiş, namazı tekrar kıldıktan sonra evine götürüp toprağa vermiştir. İbn Sem'ün'un naaşı otuz dokuz yıl sonra Bâbü'lharb Kabristanı'nda Ahmed b. Hanbel'in kabrinin yanına nakledilmiştir (İbn Ebû Ya'lâ, II, 155).

İbn Sem'ün'un hitabetinin fevkalâde güzel, ifadesinin düzgün, vaazlarının etkileyici ve coşturucu olduğu, onu dinlemeye gelenler arasında sözlerini not edenlerin bulunduğu, anlamlı ve özlü konuşmalarından dolayı kendisine "hâtiku'l-hikme" unvanının verildiği kaydedilmektedir. Ancak sözlerinden çok azı günümüze intikal etmiştir. Harîrî'nin onun gibi bir vâizin yetişmediğini söylemesi bu alandaki şöhretinin yaygınlık derecesini gösterir (Ahmed b. Abdülmü'min eş-Şerîfî, III, 7). İbn Sem'ün'un, Şiblî'nin önde gelen müridlerinden Ali b. İbrâhim el-Husri ile geçinemediği, fakat Ebû Hâmid el-İsferâyînî, Ebû Hafs el-Bermekî ve Ebû Bekir el-Bâkullânî gibi dönemin tanınmış şahıslarının saygısını kazandığı kaydedilir. Halkı zühde teşvik ettiği halde kendisinin giyim ve yeme konusunda zevkine düşkün olmasını yadırgayanlara, "Allah ile aranızdaki hal, olması gereken şekilde ise güzel elbise ve lezzetli yemek zarar vermez" dediği nakledilmektedir.

Kaynaklarda insanların aklından geçen ve gönüllerinde saklı olan hususları bildiği kaydediliyorsa da esas itibarıyla sûfi olmadığı için Herevî'nin *Tabakâtü's-sûtiyye*'si (s. 531) dışındaki tasavvufî eserlerde ona yer verilmemiş, buna karşılık vecizeleri ve hakîmâne sözleri sebebiyle Herevî ve İbnü'l-Cevzî gibi müellifler onu mutasavvıflar arasında zikretmişlerdir. İbn Asâkir tasavvufta yüksek bir bilgi düzeyine sahip olduğunu, fakat herhangi bir şeyhe bağlılığının bulunmadığını söylediği İbn Sem'ün'u Eş'arî mezhebi ricâli içinde kaydetmiştir (*Tebyînü kezîbî'l-müfterî*, s. 200).

İbn Ebû Dâvûd es-Sicistânî başta olmak üzere İbn Mahled el-Attâr, Muhammed b. Ca'fer et-Taberî, Muhammed b. Ebû Huzeyfe, Hırakî, Ahmed b. Süleyman ed-Dimaşkî, Ömer b. Kâsım eş-Şeybânî gibi birçok hadis âliminden nakillerde bulunan İbn Sem'ün'dan Hamza b. Muhammed ed-Dekkâk, Kadı Ebû Ali Muhammed b. Ahmed b. Ebû Mûsâ el-Hâşimî, Hasan b. Muhammed el-Hallâl, Abdülazîz b. Ali el-Ezcî gibi bazı hadisçiler rivayette bulunmuşlardır.

Eserleri. 1. *el-Emâlî*. Hadise dair bir eser olup yirmi bölümden meydana gelir. Bir nüshası Şam'da Dârü'l-kütübî'z-Zâhiriyye'de bulunmaktadır (Elbânî, s. 59). 2. *Cüz' fihî mes'ele min kelâm*. Fuat Sezgin bu risâlenin de Dârü'l-kütübî'z-Zâhiriyye'de (nr. 55) bulunduğunu kaydetmektedir (*GAS*, I, 668). 3. *Muhtaşarü'l-hikem*. Louis Massignon, İbn Sem'ün'un sözlerinden oluşan bu risâlenin Ebû'l-Hüseyn el-Kazvînî tarafından derlendiğini söyler (*Recueil*, s. 85).

BİBLİYOGRAFYA :

Hatîb, *Târîhu Bağdâd*, I, 274-277; İbn Mâkûlâ, *el-İkmâl*, IV, 362; Herevî, *Tabakât*, s. 530-531; İbn Ebû Ya'lâ, *Tabakâtü'l-Hanâbile*, II, 155-162; İbn Asâkir, *Tebyînü kezîbî'l-müfterî*, s. 200-206; İbnü'l-Cevzî, *Şifâtü's-sa'ife*, II, 471-477; Ahmed b. Abdülmü'min eş-Şerîfî, *Şerhu Makâmâtî'l-Harîrî* (nşr. Muhammed Ebû'l-Fazl İbrâhim), Kahire 1972, III, 7 vd.; İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, IX, 137; İbn Hallikân, *Vefeyât*, IV, 304; Zehebî, *el-İber*, II, 172; a.mlf., *A'lâmü'n-nübelâ*, XVI, 505-511; Safedî, *el-Vâfi*, II, 51 vd.; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, XI, 323; Câmî, *Nefehât*, s. 232-233; *Keşfü'z-zunûn*, I, 162; Louis Massignon, *Recueil de textes inédits*, Paris 1929, s. 84-85; Brockelmann, *GAL Suppl.*, I, 360; Sezgin, *GAS*, I, 667 vd.; Elbânî, *Mahtûlât*, s. 59; *Nâme-i Dânişverân-ı Nâşirî*, Kum, ts. (Dârü'l-fıkr), I, 261-277; Ahmed Bâdkûbe-i Hezâre, "İbn Sem'ün", *DMBİ*, III, 710-711.

ERHAN YETİK

İBN SEMÜRE, Abdurrahman

(bk. ABDURRAHMAN b. SEMÜRE).

İBN SEMÜRE el-CA'DÎ

(ابن سمرة الجعدي)

Ebü'l-Hattâb (Ebû'l-Hafs) Ömer b. Ali b. Semüre b. Hüseyin b. Semüre b. el-Heysem b. Ebi'l-Aşîre el-Ca'dî el-Yemenî (ö. 586/1190'dan sonra)

Fakih ve tarihçi.

547 (1152) yılında Yemen'in İb nahiyesine bağlı Unâmir köyünde doğdu. Ca'dî nisbesi, atalarından soyu Meâd b. Adnân'a ulaşan Ca'de b. Kâ'b b. Rebîa'dan

gelmektedir. İbn Mühtedîn diye tanınan fakih Mes'ûd b. Hassân b. Harb el-Ca'dî, Asvâb b. Tihâmî ve Saîd b. Amr b. Mûsâ el-Cerâdî'den Kur'an; Ali b. Ahmed el-Behâkarî, Zeyd b. Abdullah el-Hemedânî ve Sâlim b. Mehdi el-Ahferî'den fıkıh; Ahmed b. Muhammed b. Zeyd b. Hassân'dan da fıkıh ve Arap edebiyatı dersleri aldı. Diğer hocaları arasında Muhammed b. Mûsâ el-İmrânî ve Tâhir b. Yahyâ bulunmaktadır; Kadî Esîrüddin'den de Aden'de hadis dinledi. Yemen'in çeşitli şehirlerinde kadılık ve müftülük yaptı; muhtemelen 580'de (1184) tayin edildiği Ebyen kadılığında iken vefat etti.

İbn Semüre'nin günümüze ulaşan tek eseri *Tabakâtü fuḳahâ'i'l-Yemen* (ve 'uyûn min aḥbâri sâdâti rü'esâ'i'z-zemen, *Tabakâtü'l-Yemâniyyîn*) olup Asr-ı saâdet'ten müellifin zamanına kadar Yemen'de yetişen fakihlerin hayat hikâyelerini ihtiva etmektedir. Yemen ulemâsıyla ilgili en eski tabakat kitaplarından biri olan eserde müellif kendi hayatına dair kısaca bilgi verdiği gibi mensubu olduğu Şâfiî mezhebinin Yemen'de yayılışından da bahseder. İbn Semüre, Kâtib Çelebi'nin *Tabakâtü fuḳahâ'i'l-Yemen ve rü'esâ'i'z-zemen* başlığı ile kaydettiği ve 586 (1190) yılında tamamlandığını belirttiği kitabında (*Keşfü'z-zunûn*, II, 1105) tarih, fıkıh, hadis kaynaklarından iktibaslar ve kendi hocalarından nakiller yaparken devrinin siyasî olayları hakkında da çeşitli bilgiler aktarmaktadır. Yemen tarihiyle ilgili çalışmaların birçoğuna kaynak teşkil eden eserden faydalananların başında Muhammed b. Yûsuf el-Cenedî, Abdürrahîm el-İsnevî, Tâceddin es-Sübkî ve Takyyüddin İbn Kâdî Şühbe bulunmaktadır ve bunlardan Cenedî, *Kitâbü's-Sülûk fî tabakâti'l-'ulemâ' ve'l-mülûk* ünün girişinde, "Üstadımın bu kitabı olmasaydı *es-Sülûk*'ü meydana getiremezdim" demektedir. Ali b. Hasan el-Hazrecî'nin *el-'Uḳûdû'l-lü'lü'yye*'de (I, 172-173) bildirdiğine göre İbn Kâdî Şühbe'nin ihtisar ettiği bu kitaba Hasan b. Ali el-Himyerî de (ö. 667/1269) bir zeyil yazmıştır. *Tabakâtü fuḳahâ'i'l-Yemen* İskenderiye, Hadramut, Millet (Ali Emîrî Efendi) ve Berlin kütüphanelerindeki dört nüshası esas alınarak Fuâd Seyyid tarafından neşredilmiştir (Kahire 1957; Beyrut 1968). Georges C. Anawati, "Textes arabes anciens édités en Egypte" adlı makalesinde eseri tanıtmış ve içerdiği Yemen'le ilgili yer adlarının alfabetik bir listesini vermiştir (bk. bibl.).

BİBLİYOGRAFYA :

İbn Semüre, *Fuḳahâ'ü'l-Yemen*, neşredenin girişi; Ali b. Hasan el-Hazrecî, *el-'Uḳûdû'l-lü'lü'yye* (nşr. Muhammed Besyûnî Asel), Kahire 1329/1911, I, 172-173; Ebû Mahreme, *Târiḥu şaḡri 'Aden* (nşr. Oscar Löfgren), Leiden 1936, s. 179-180; *Keşfü'z-zunûn*, II, 1105; Ahlwardt, *Verzeichniss*, IX, 444-445; Brockelmann, *GAL*, I, 391; *Suppl.*, I, 570, 676; Ziriklî, *el-A'lam*, V, 215; Kehhâle, *Mu'cemü'l-mü'ellifin*, VII, 300; Lütfî Abdülbedî, *Fihrisü'l-maḥtûṭâtü'l-muşavvere*, Kahire, ts., II, 173-174; Abdullah Muhammed el-Habeşî, *Merâci'ü târiḥi'l-Yemen*, Dimaşk 1972, s. 208; G. C. Anawati, "Textes arabes anciens édités en Egypte", *MIDEO*, IV (1957), s. 236-240; Muhammed Âsaf Fikret, "İbn Semüre", *DMBİ*, III, 708.

CEVAT İZGİ

İBN SENÂÜLMÜLK
(ابن سناءالملک)

Ebü'l-Kâsım İzzüddin Hibetullâh
b. Ca'fer b. Senâi'l-Mülk
Muhammed es-Sa'dî el-Misrî
(ö. 608/1212)

Eyyûbî dönemi şair
ve ediplerinden.

545 (1150) veya 550 (1155) yılında Kahire'de doğdu. Kahire'nin büyük zenginlerinden olan dedesi Senâülmülk el-Mu'temid Ebû Abdullah Muhammed'e nisbetle İbn Senâülmülk lakabıyla tanındı. Dedesi ve babası Ebü'l-Fazl Ca'fer, Fâtımîler ve Eyyûbîler devrinde Dîvân-ı İnşâ'da görev yapmış kâtiplerdendir. O devirde büyük kâtiplere "kadî" unvanı verildiğinden dedesi "Kâdî el-Mu'temid", babası "Kâdî er-Reşîd" unvanlarıyla tanındı. Babası, küçük yaştan itibaren oğlunun eğitim ve öğretimiyle özel olarak ilgilen-di. İbn Senâülmülk, Ebü'l-Fütûh Nâsir b. Hasan ez-Zeydî'den Kur'an okuyup hıfzını tamamladı, İbn Berrî'den de lügat ve nahiv dersleri aldı. İskenderiye'ye giderek Ebû Tâhir Ahmed b. Muhammed es-Silefî'den hadis, Ebü'l-Mehâsin el-Behnesî'den edebî ilimler tahsil etti. Şiirlerinden fıkıh, kelâm ve mantık ilimleriyle de meşgul olduğu ve birçok şairin divanını ezberlediği anlaşılmaktadır. Selâhaddîn-i Eyyûbî'nin veziri ve kâtibi Kâdî el-Fâzıl dedesinin ve babasının yakın dostuydu. İbn Senâülmülk onun vasıtasıyla devlet ricâlîyle tanışma imkânı buldu. Kâdî el-Fâzıl, Selâhaddîn-i Eyyûbî ile beraber Dimaşk'a gidince İbn Senâülmülk ile aralarındaki dostluk mektuplaşmalarla sürdürüldü. Kâdî el-Fâzıl daha sonra onu kâtiplik görevi için Dimaşk'a davet etti. 571 (1175-76) yılında Dimaşk'a giden İbn Senâülmülk, Kahire'ye olan sevgisinden

dolayı orada fazla kalamadan geri döndü ve Kâdî el-Fâzıl'a vekâleten onun Mısır'daki işlerini idare etti. Selâhaddîn-i Eyyûbî'nin vefatından sonra el-Melikü'l-Azîz, el-Melikü'l-Efdal ve el-Melikü'l-Âdil dönemlerinde de Dîvân-ı İnşâ'daki kâtiplik görevini sürdüren İbn Senâülmülk'e "Kâdî es-Saîd" unvanı verildi. 606'da (1209-10) tayin edildiği Dîvân-ı'l-ceyş kâtipliği görevini mizacına uygun bulmadığı için kabul etmedi. 4 Ramazan 608 (9 Şubat 1212) tarihinde Kahire'de vefat etti.

Endülüs'te doğan müveşşah türü şiirin teorisiyle ilgili olarak kaleme aldığı *Dârü't-tırâz* adlı eseri ve nazmettiği müveşşahatıyla bu türün Mısır'da ve Doğu İslâm dünyasında yayılmasına vesile olan İbn Senâülmülk şiirlerinde geleneksel temaları işlemiştir. Hizmetlerinde bulunduğu sultanlara ve Eyyûbî ileri gelenlerine, özellikle de Kâdî el-Fâzıl'a yaptığı hizmetler ve onlar için yazdığı methiyeler karşılığında aldığı ihsanlar sayesinde bir hayli zengin olan İbn Senâülmülk'ün bir taraftan devlet işleriyle uğraşırken diğer taraftan evinde edebî ve ilmi sohbet meclisleri düzenlediği, bu meclislerde şair, edip ve âlimlere tartışmalar yaptırdığı belirtilmektedir. İbn Saîd el-Mağribî onun aşırı bir Şii olduğundan söz etmekteyse de (*en-Nücûmü'z-zâhire*, s. 273) bu muhtemelen, Kâdî el-Fâzıl'a yazdığı bir methiyede Hz. Hüseyin'in şehid edilmesinden de bahsetmesinden kaynaklanmış-tır (Şevki Dayf, VI, 205).

Eserleri. 1. *Dîvân*. Methiye, gazel, hiciv, mersiye ve hamriyyât türü şiirlerinin toplandığı divandaki manzumelerin çoğunu Kâdî el-Fâzıl'a yazılan methiyeler oluşturur. Eser önce İngilizce bir önsözle Muhammed Abdülhak (Haydarâbâd-Dekken 1377/1958) ve daha sonra da İbn Senâülmülk'ün hayatı ve şiiriyle ilgili bir araştırmaya birlikte Muhammed İbrâhim Nasr tarafından yayımlanmıştır (I-II, Kahire 1387-1388/1967-1969). 2. *Dârü't-tırâz fî 'ameli'l-müveşşahât*. İbn Senâülmülk eserine müveşşah türü şiirin teorisiyle ilgili önemli bir giriş yazmış. Endülüs ve Mağrib'de nazmedilen müveşşahat örneklerini inceleyerek türün yapısını ve kurallarını ortaya koymaya çalışmıştır. Eserde altmış dokuz müveşşah bulunmaktadır; bunlardan otuz dördü Endülüs ve Mağrib şairlerine, diğerleri kendisine aittir. *Dârü't-tırâz*'ı E. Lévi-Provençal'ın Fransızca önsözyle Cevdet er-Rikâbî neşretmiştir (Dimaşk 1368/1949, 1397/1977, 1400/1980). 3. *Fuḣḣü'l-fuḣḣûl ve 'uḳûdû'l-'uḳûl*. Kâdî el-Fâzıl ile oğ-